УДК 930.25+94(476)

З ЖЫЦЦЯ АРХІТЭКТАРА Н. М. МАКЛЯЦОВАЙ (ПА МАТЭРЫЯЛАХ АСАБІСТАГА ФОНДУ БЕЛАРУСКАГА ДЗЯРЖАЎНАГА АРХІВА НАВУКОВА-ТЭХНІЧНАЙ ДАКУМЕНТАЦЫІ)

Масейчук Людміла Іванаўна
загадчык аддзела інфармацыі і выкарыстання дакументаў Беларускага дзяржаўнага архіва навукова-тэхнічнай дакументацыі;
кандыдат гістарычных навук
(г. Мінск, Рэспубліка Беларусь)

У артыкуле на аснове дакументаў, якія змяшчаюцца ў фондзе № 77 Беларускага дзяржаўнага архіва навукова-тэхнічнай дакументацыі, разглядаюцца некаторыя аспекты жыцця першай жанчыны-архітэктара Беларусі, кандыдата тэхнічных навук Н. М. Макляцовай (1909-1993).

Н. М. Макляцова прыехала ў г. Мінск на працу маладым спецыялістам і засталася на ўсё жыццё. Яе праекты ўпрыгожваюць сучасную сталіцу, а яе вучні працягваюць справу свайго настаўніка.

У Беларускім дзяржаўным архіве навукова-тэхнічнай дакументацыі (далей – БДАНТД) захоўваецца асабісты фонд № 77 «Макляцова Наталля Мікалаеўна, архітэктар, кандыдат тэхнічных навук». Фонд змяшчае 71 адзінку захоўвання і падзелены на два вопісы. Большасць дакументаў з вопісу № 1 перададзены ў архіў у красавіку 1986 г. самой Н. М. Макляцовай. У далейшым фонд папоўніўся дакументамі, перададзенымі на захаванне яе дачкой – Марынай Макляцовай (вопіс № 2).

Дакументы фонду сістэматызаваны па наступнай схеме: творчыя матэрыялы, дакументы да біяграфіі (асабістыя дакументы, матэрыялы службовай і грамадскай дзейнасці, дакументы аб Н. М. Макляцовай), выяўленчыя дакументы і дакументы, якія адклаліся ў фондзе.

Асаблівую цікавасць уяўляюць успаміны, у якіх Наталля Мікалаеўна падрабязна апісвае ўсе жахі нямецкай акупацыі: пакаранне смерцю, расстрэлы мірных жыхароў, лагеры для ваеннапалонных, мінскае гета, уладкаванне нямецкіх упраў, голад і бяспраўе.

Матэрыялы фонду дазваляюць прасачыць лёс яркай жанчыны і таленавітага архітэктара.

Наталля Мікалаеўна Макляцова нарадзілася 8 кастрычніка 1909 г. у в. Слабодка Смаленскага раёна ў дваранскай сям'і грамадзянскага інжынера [1, арк. 52]. Бацька надаваў шмат увагі творчаму развіццю дачкі: вучыў жывапісу і «правілам перспектывы» [1, арк. 52].

Ва ўзросце сямі гадоў яна страціла маці, а бацька, які служыў афіцэрам у белым войску, змушаны быў эміграваць, каб «не ламаць дзіцяці жыццё». Маленькай Наташы сказалі, што яе тата загінуў. Яе выхоўвала бабуля па маці Алена Сяргееўна Давыдава [1, арк. 2]. Жыццё ў вёсцы навучыла будучага архітэктара сялянскай працы: яна даіла карову, сушыла сена, жала, касіла, займалася агародам. Любіла ездзіць конна [2, арк. 13].

У 1927 г. Н. М. Макляцова паступіла ў Ленінградскі інстытут савецкіх інжынераў (ЛІСІ), пасля заканчэння якога ў 1931 г. яе накіравалі на працу ў г. Мінск у філіял Ленінградскага Дзяржаўнага інстытута праектавання горадабудаўніцтва (з 1933 г. – Белдзяржпраект).), дзе яна працавала архітэктарам-праекціроўшчыкам да верасня 1938 г. [3]. У гэты час па яе праектах былі пабудаваны жылыя і грамадскія будынкі ў Мінску, Віцебску і Гомелі: 100-кватэрны дом спецыялістаў у г. Мінску, 48-кватэрны дом для рабочых фабрыкі «КІМ» у г. Віцебску, праведзена дабудоўка і рэканструкцыя фасада Беларускага політэхнічнага інстытута. На жаль, гэтыя будынкі былі разбураны падчас Вялікай Айчыннай вайны.

Пачынаючы з 1934 г. Наталля Мікалаеўна працавала па сумяшчальніцтве асістэнтам кафедры архітэктуры Беларускага політэхнічнага інстытута. У 1938 г. яна перайшла ў інстытут на пастаянную працу, дзе і заставалася да чэрвеня 1941 г.

Электронный архив библиотеки МГУ имени А. А. Кулешова

У 1941 г. Н. М. Макляцову запрасілі на працу ў Ваенпраект. Як успамінала сама архітэктар: «У пачатку красавіка 1941 г. мяне са шматлікімі іншымі спецыялістамі запрасілі ў ЦК партыі і прапанавалі перайсці на працу ў Ваенпраект. Іншымі словамі мабілізавалі, бо трэба было тэрмінова праектаваць абаронныя аб'екты ў Заходняй Беларусі: аэрадромы, склады гаручазмазачных матэрыялаў і боепрыпасаў, ваенныя мястэчкі. Працавалі без выходных, па 12 гадзін на суткі. Усё тэрмінова і ўсё звышсакрэтна. Журботна і крыўдна было, калі 25 чэрвеня прыйшлося ўсю працу, выратаваную ад пажару, спаліць на велізарным вогнішчы перад сыходам з палаючага горада. Эвакуіраваць чарцяжы і разлікі ўжо не было каму» [1, арк. 41].

У пачатку вайны Наталлі Мікалаеўне не ўдалося эвакуіравацца, гады акупацыі яна перажыла ў г. Мінску. Вось як яна сама апісвае свае адчуванні ад першых дзён акупацыі: «Вельмі цяжка перадаць словамі тое руйнаванне ўсяго ранейшага свету, якое ахапіла мяне. Здавалася, усе і ўсё загінулі беззваротна. Невядома было, як жыць далей...» [1, арк. 41]. Але жыццё працягвалася. Застаўшыся з маленькай дачкой, яна навучылася выменьваць рэчы на прадукты [1, арк. 42], калоць дровы [1, арк. 47], даглядаць за трусамі [1, арк. 49].

9 снежня 1942 г. Наталля Мікалаеўна нарадзіла сына Валодзю. Так пра гэты перыяд праз гады ўспамінала яна сама: «Была вельмі халодная зіма. За ноч у нашым кутнім пакоі ў куце і пад ложкам нарастаў тоўсты пласт лёду. Дзень пачынаўся з топкі ў жалезнай пячурцы з доўгай трубой. Дровы былі сырыя... Печка гудзела, распалялася, лёд раставаў і можна было спавіваць малога» [1, арк. 48].

Пасля вызвалення г. Мінска ў ліпені 1944 г. Н. М. Макляцова, як і ўсе, хто застаўся на акупаваных тэрыторыях, прайшла «праверку» камісіі НКУС. «Выклікалі ўсіх па чарзе і з "пристрастием" допытвалі. Сутнасць пытанняў зводзілася да аднаго: "Як атрымалася, што вы апынуліся ў акупацыі і пры гэтым засталіся жывыя?"... пасля кожнага такога раунда некалькі чалавек адвозілі ў турму» [1, арк. 55].

7 ліпеня 1944 г. Наталлю Мікалаеўну прынялі ў Белпрампаект на пасаду галоўнага архітэктара. «Такім чынам, я зноў архітэктар, зноў хаджу на сваю працу. Гэта было так радасна, так незвычайна, такой цікавай здавалася любая праца. Мы ўсе, якія засумавалі па звыклым жыцці, лёгка і ахвотна працавалі... Праектуем аднаўленне каменных скрынак, якія захаваліся. Прыехала брыгада маскоўскіх архітэктараў на чале з М. П. Парусьнікавым распрацоўваць праект аднаўлення Мінска з поўнай рэканструкцыяй цэнтральнай часткі горада. Штодня адпрацоўваем на разборцы развалін...», – зрабіла запіс у свой дзённік Наталля Мікалаеўна [2, арк. 63].

На працягу ўсяго свайго жыцця Н. М. Макляцова захоўвала выдадзенае ёй напісанае ад рукі службовае пасведчанне ад 7 ліпеня 1944 г. і асабістую кніжку ўдзельніка аднаўлення г. Мінска [4, арк. 1].

Па праектах Н. М. Макляцовай былі адноўлены жылыя пасёлкі торфапрадпрыемстваў рэспублікі, шэраг жылых будынкаў у г. Мінску, Мінскі палітэхнікум, інтэрнаты Беларускага палітэхнічнага інстытута і інш. З 1945 г. Наталля Мікалаеўна цалкам прысвяціла сябе выкладчыцкай рабоце ў Беларускім політэхнічным інстытуце.

Вось як сама архітэктар успамінала пра гэта: «У студзені 1945 г. зноў адкрыўся Беларускі палітэхнічны інстытут. Вярталіся даваенныя студэнты, якія не паспелі скончыць курс. На патоку вучылася тады па 10–12 чалавек. Вярталіся выкладчыкі. Мяне выклікалі да рэктара і прапанавалі сумяшчальніцтва, на якое я з радасцю пагадзілася. Заняткі праходзілі ў розных канцах горада: у калідоры ацалелага будынка Інстытута фізкультуры, у падвале Дома прафсаюзаў на плошчы Свабоды, у 13-й школе на вуліцы Я. Коласа... У памяшканнях было вельмі холадна. Займаліся ў паліто, шынялях, рукавіцах. Студэнты жылі ў адноўленым корпусе ўніверсітэцкага мястэчка, дзе быў дах, перакрыцці і зашклёныя вокны, а спальні на ўвесь паверх – ад прыступак да прыступак. Жылі па 200 чалавек у адным памяшканні. Але ўсё гэта было ўсё роўна ў параўнанні з тым, што было перажыта ў вайну. Ва ўсіх было велізарнае жаданне і вучыць, і вучыцца» [1, арк. 59].

З 1945 г. Н. М. Макляцова працавала старшым выкладчыкам, а потым – дацэнтам кафедры архітэктуры і малюнка Беларускага політэхнічнага інстытута. У 1952 г. яна абараніла канды-

Электронный архив библиотеки МГУ имени А.А. Кулешова

дацкую дысертацыю «Архітэктура жылля ў гарадах Савецкай Беларусі ў 1918-1941 гг.». Дысертацыя была станоўча ацэнена прафесарам М. А. Баршчом і членам-карэспандэнтам Акадэміі архітэктуры СССР Б. Р. Рубаненкам, якія адзначылі эрудыцыю аўтара ў галіне архітэктуры і будаўніцтва [7, с. 113].

У 1952 г. на будаўнічым факультэце Беларускага політэхнічнага інстытута адкрылася архітэктурнае аддзяленне. Базай для падрыхтоўкі нацыянальных кадраў стала кафедра архітэктуры, куды і перайшла працаваць Наталля Мікалаеўна. Такім чынам, яна стала першай жанчынай у беларускай адукацыі, якая выкладала архітэктуру.

Пасля вайны па праектах Н. М. Макляцовай былі адноўлены жылыя пасёлкі торфапрадпрыемстваў рэспублікі, шэраг жылых будынкаў у г. Мінску, Мінскі палітэхнікум, інтэрнаты Беларускага політэхнічнага інстытута, пабудаваны Дзяржаўны архіў Магілёўскай вобласці ў г. Магілёве [8, арк. 33].

Памерла Н. М. Макляцова 14 жніўня 1993 г.

Яе праекты і зараз ўпрыгожваюць беларусскую сталіцу, а яе вучні працягваюць справу свайго настаўніка.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Беларускі дзяржаўны архіў навукова-тэхнічнай дакументацыі. – Ф. 77. Воп. 2. Спр. 2. Успаміны аб дзіцячых гадах, вучобе ў школе і інстытуце, даваенным і пасляваенным Мінску, гадах акупацыі. Машынапіс. 1985.
2. БДАНТД. – Ф. 77. Воп. 2. Спр. 13. Дневниковые записки. Рукопись.
3. БДАНТД. – Ф. 77. Воп. 2. Спр. 10. Материалы Всесоюзных студенческих конкурсов. Проекты домов-коммун. 1931 г.
4. БДАНТД. – Ф. 77. Воп. 1. Спр. 26. Личная книжка участника восстановления г. Минска. 1944.
5. БДАНТД. – Ф. 77. Воп. 1. Спр. 3. Фасад и планы этажей пристройки Белорусского политехнического института, здания политехникума в г. Минске. (1945–1946).
6. БДАНТД. – Ф. 77. Воп. 1. Спр. 5-6. Архитектура жилища в городах Советской Белоруссии в 1918-1941 гг. Кандидатская диссертация. 1952.
7. Архитектура во имя жизни : сборник биографических очерков и документов известных деятелей белорусской архитектуры / Белорус. гос. архив науч.-техн. документации ; сост. Г. И. Шостак. – Минск : БГУ, 2007. – 159 с.
8. БДАНТД. – Ф. 3. Воп. 1пд. Спр. 2983. Центральный архив БССР в г. Могилеве. Архитектурно-строительная часть.

Электронный архив библиотеки МГУ имени А.А.Кулешова